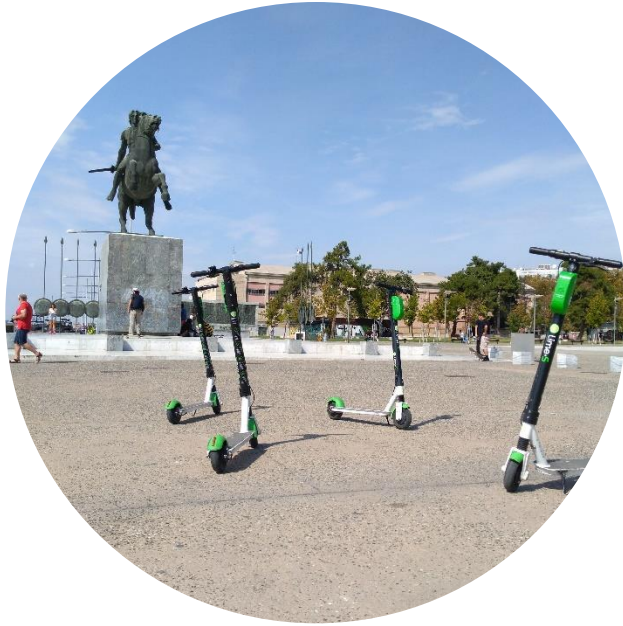

ЗАГЛЪХНАЛО ЕХО

Снимка: Мартин Стефанов

Худ. оформление: Мартин Стефанов

ПАРМЕНИД – ЗА ПРИРОДАТА

превод Стефан Стефанов

За живота на Парменид (fl. 475 г. пр. Хр.) от Елея, в близост до съвременния град Ашеа в южна Италия, се знае малко. Според сведенията е възможно да е бил питагореец в началото на философските си занимания¹. Той е част от Елейската философска школа заедно със Зенон и Мелис. Автор е на поемата „За Природата“. От предполагаемите около 800 стиха, от които се е състояла², днес са останали единствено преведените тук фрагменти и откъслечни преразкази. Поемата е написана в хексаметри на йонийския диалект на старогръцкия език. В нея Парменид излага наблюденията си върху Съществуващото като неизменяемо. Тази гледна точка е противоположна на изказаната от Хераклит в неговото съчинение „За природата“ и е възможно Парменид да съставя своята поема като отговор на него³. Произведението на Парменид провокира софиста Горгий да създаде свой, може би ироничен, текст на име „За Природата или Несъществуващото“, с който си поставя за цел да опровергае всеки аргумент на Парменид⁴. Днес не можем да говорим със сигурност какво е отношението между трите текста, защото както поемата на Парменид не е запазена в цялост, така и написаното от Хераклит ни е познато само във фрагменти, а съчинението на Горгий – единствено в частични парафрази. Парменид оказва влияние и върху Платон, а оттам – и върху цялата последваща европейска философия.

Преводът на фрагментите е направен по изданието на Диелс⁵, като са взети предвид бележките по оригиналния текст на Кордеро⁶, Мурелатос⁷ и Палмър⁸.

1.

¹Кобили, които ме носят до и отвъд там, където би стигнал духът,

¹ Gurthie 1965: 3.

² Palmer 2009: 350.

³ Palmer 2009: 11.

⁴ Gurthie 1971: 270-271.

⁵ Diels 1906: 113-126.

⁶ Cordero 2004: 185-189.

⁷ Mourelatos 2008: 279-284.

⁸ Palmer 2009: 362-375.

²ме придружаваха, след като ме качиха заедно себе си на много прочутия път
³на божеството, който води знаещия човек по всички поселища⁹.
⁴По него се носех, по него ме носеха премъдрите кобили,
⁵които теглеха колесницата, а девойки насочваха по пътя.
⁶Оста, пламнала в главините, пищеше като сиринкс,
⁷понеже беше притискана от две бързи
⁸колела от двете страни, всеки път когато беше забързвана, за да ме водят
⁹девойките Хелиади, напуснали дворците на Нощта,
¹⁰към светлината, отметнали с ръце воалите от главите си.
¹¹Там са портите на пътищата и на Нощта, и на Деня,
¹²грета и каменен праг ги обграждат отгоре и отдолу.
¹³В етера те се затваряха с големи врати,
¹⁴чиито сменящи се ключове държеше многонаказващата Дике.
¹⁵Девойките, нея увещали с ласкави думи¹⁰,
¹⁶умело я склониха да махне гредата с нитовете
¹⁷бързо от вратата. Те разтвориха
¹⁸широко зеещи вратите като дръпнаха рязко
¹⁹осите, целите от мед, и завъртяха в срещуположни посоки в улеите
²⁰двете крила, скрепени с пластини и гвоздеи. Там лесно през тях
²¹направо девойките прекараха по пътя колесницата и конете.
²²А Богинята с радост ме прие, взе в ръка
²³десницата ми, обърна се към мен така и рече:
²⁴„Младежо, придружен от безсмъртни колесничари,
²⁵от кобили, които те носят, докато идваш към моя¹¹ дом,
²⁶здравей, след като не лоша Мойра¹² те е пратила да дойдеш
²⁷по този път (а той е далеч от хората, отвъд познатите пътеки),
²⁸ами Темида и Дике¹³. Трябва да опознаеш всичко –
²⁹както на окръглената¹⁴ Алития¹⁵ несмутеното сърце,
³⁰така и на хората мненията, за които няма истинско доказателство¹⁶.

⁹ Думата в оригинала е фрагментарно запазена и е емендирана от някои изследователи като ἄστυ – поселища.

¹⁰ Стихът наподобява края на стих 90 от „Теогония“ на Хезиод – „увещавайки с ласкави думи“.

¹¹ Букв. „нашия“.

¹² Или Случай.

¹³ Или Постановление и Правда.

¹⁴ Среща се и разночетенето εὐλαϊθέος – на убедителната.

¹⁵ Или Истина.

СТЕФАН СТЕФАНОВ

³¹Но все пак и това ще разбереш: как¹⁷ привидното¹⁸

³²би трябвало да съществува наистина, понеже всичко съществува¹⁹ постоянно.“

2.

¹И така, аз ще говоря, а ти запомни разказа щом го чуеш.

²Ето това са единствените пътища за обмисляне при проучването.

³Единият – по какъв начин „Е“ съществува и как „Не е“ не съществува –

⁴е пътят на Пейтò²⁰, придружава Алития²¹.

⁵А другият – как „Не е“ съществува и „Е“ трябва да не съществува –

⁶ти казвам, че е път към напълно неразбираемото.

⁷Нито би познал Несъществуващото, това е непостижимо,

⁸нито би го обяснил...

3.

Понеже едно и също е и мисленето, и Съществуването.

4.

¹Но гледай, че отсъстващото е със сигурност присъстващо в ума.

²И няма да отделиш Съществуващото от свързането със Съществуващото,

³понеже нито се е разпръснало изцяло навсякъде по света,

⁴нито се е събрало...

5.

... ¹еднакво е за мен

²откъде ще започна, защото пак там отново ще стигна.

6.

¹Трябва говоренето и мисленето, и Съществуващото да съществуват, понеже „Е“ съществува,

¹⁶ Мястото може да се разбира и още като „на които не може да се има истински доверие“, но също и „в които не се вярва истински“.

¹⁷ Т.е. как хората си мислят, че има привидни неща, не как тези неща действително съществуват.

¹⁸ Т.е. неистинското, непостоянното.

¹⁹ Среща се и разночетенето лерòвта – преминава.

²⁰ Или Убеждението.

²¹ Или Истината.

²а „Не е“ не е нищо. Аз те призовавам да обмислиш това.

³Понеже те възпирам на първо място от втория път на проучване,

⁴а и освен това от този²², който нищо незнаещите смъртни

⁵проправят за себе си, както са двуглави. Понеже безпомощността в

⁶гърдите им води напред блуждаещия им ум. И те се носят

⁷неми, също и слепи, захласнати – объркано племе.

⁸Те смятат и досега Съществуването и Несъществуването хем за едно и също,

⁹хем за различно, и пътят на всичко е преобърнат.

7.

¹Понеже изобщо никога няма да се докаже, че Несъществуващото съществува.

²Но ти възпирай мисълта си от този път на проучване.

³Да не те тегли по този път многоопитният навик,

⁴за да не води неவிждащия ти поглед, ехтящия ти слух

⁵и езика ти. Прецени с ума си многоспорното опровержение²³

⁶в моите думи...

8.²⁴

... ¹вече едно единствено положение на пътя

²остана, че „Е“ съществува. По него има още знаци,

³съвсем много, че Съществуващото е непородено и неунищожимо,

⁴понеже е и ненакърнено, и несмутено, и още – безкрайно²⁵.

⁵Нито някога го имаше, нито ще го има, понеже сега го има изцяло навъднъж,

⁶едно, непрекъснато. И какъв негов произход ще търсиш?

⁷Как и откъде е израсло? И не позволявам да даваш за отговор ²⁶ „От Несъществуващото“;

⁸нито да мислиш това. Понеже е немислимо и неизразимо

⁹по какъв начин има „Не е“. Каква причина би го подбудила

¹⁰да произлезе по-рано или по-късно, след като е започнало от нищото?

²² Най-вероятно има предвид хорското мнение, на което се противопоставя Алития.

²³ Трябва да се разбира по-скоро като „предизвикващо много спорове“, а не като „оспорвано много“.

²⁴ Подредбата на стиховете във фрагмента следва предложението на Еберт, което Палмър доизяснява в изданието си (Palmer 2009: 352-353).

²⁵ Може да се разбира пространствено и времево. Думата в оригинала е фрагментарно запазена и се срещат още емендациите τέλεστόν – завършено, както и τέλειον – свършено.

²⁶ „Да даваш за отговор“ е част от следващия стих в оригиналния текст.

- ¹¹Ето защо Съществуването трябва или напълно да го има, или изобщо не.
- ¹²Силата на доказателството никога няма да предизвика от Несъществуващото
- ¹³да произлезе нищо освен самото то. Затова нито да се породи,
- ¹⁴нито да се унищожи не допусна Дике, ако²⁷ беше разхлабила оковите,
- ¹⁵но ги държи. Отговорът на всичко се състои в следното:
- ¹⁶„Е“ или „Не е“. Наистина вече се реши, както е необходимо,
- ¹⁷да се остави единият като нещо немислимо и неназовимо (понеже това
- ¹⁸не е верен път), а другият – да бъде и наистина да е.
- ¹⁹Пък и как Съществуващото би станало²⁸? Как би се породило?
- ²⁰Понеже, ако се породи²⁹, го няма, нито – ако някога ще бъде³⁰.
- ²¹Така пораждането е вече премахнато и погубването е нечувано³¹.
- ²²И не е делимо, след като цялото е непроменимо.
- ²³Няма никъде³² нищо в повече – това би му попречило да е без прекъсване.
- ²⁴Няма нищо по-малко, цялото е изпълнено³³ със Съществуващото.
- ²⁵Затова всичко е непрекъснато, Съществуващо се приближава до Съществуващо³⁴.
- ²⁶Но и неподвижно в пределите на огромни ограничения
- ²⁷то е безначално и безкрайно³⁵, тъй като пораждането и погубването
- ²⁸бяха отблъснати много надалеч, прогони ги истинско доказателство.
- ²⁹Установено е и едно и също, и на едно и също място, и оставащо само по себе си.
- ³⁰И така остава здраво където си е. Могъщата Ананке³⁶
- ³¹го държи в ограниченията на предел, който го обгръща отвсякъде.
- ³²Ето защо не е редно³⁷ Съществуващото да е незавършено³⁸;
- ³³„Е“ не се нуждае от нищо, а на Несъществуващото щеше³⁹ да му е нужно всичко.
- ⁴²А и крайният предел е бил завършен,

²⁷ Или по-точно „това би станало ако“.

²⁸ В предходния и този стих има игра на думи с двете значения на $\lambda\acute{\epsilon}\lambda\omega$ – ставам и съм.

²⁹ Минало свършено време.

³⁰ Т.е. ако някога в бъдеще ще се породи.

³¹ Съществуващото не познава нито едно от двете.

³² Букв. „тук“.

³³ Трябва да се разбира „равномерно изпълнено“.

³⁴ Става дума, че Съществуващото е единно и е навсякъде, не че има няколко.

³⁵ Може да се схваща и като „без нещо, което да го води и без да спира“. В тези два стиха Парменид изгражда няколко парадокса – на ограниченото безкрайно и на вечно движещото се недвижимо.

³⁶ Или Необходимост.

³⁷ Букв. „не е постановено“.

³⁸ Може да се схваща и като „безкрайно“ или „безцелно“. Парменид отново поставя парадоксални определения – Съществуващото е безкрайно, но няма как да е такава.

³⁹ С тази иреална форма Парменид подчертава, че Несъществуващото го няма и няма как да се нуждае от каквото и било, за разлика от Съществуващото, което не се нуждае от нищо, защото съдържа всичко.

⁴³отвсякъде наподобяващ по форма окръглена сфера,
⁴⁴навсякъде равностоящ от средата. И нито нещо по-голямо,
⁴⁵нито нещо по-малко трябва да е тук или там.
⁴⁶Нито Несъществуващото го има, то би го⁴⁰ възпряло да достига
⁴⁷до еднаквото си, нито има начин Съществуващото да е от Съществуващото
⁴⁸тук повече, там по-малко, след като е изцяло ненакърнимо.
⁴⁹Отвсякъде е равно на себе си, еднакво достига до пределите си.
⁵⁰Дотук спирам доказуемия си разказ пред теб и мисълта си
⁵¹за Алития⁴¹. Оттук за мненията на смъртните
⁵²научавай, като слушаш подвеждащата подредба⁴² на моите думи⁴³.
³⁴Едно и също е да се мисли и това, заради което има мисъл.
³⁵Понеже без Съществуващото, към което е било насочено, няма
³⁶да откриеш мисленето. Няма и няма да има нищо
³⁷друго извън Съществуващото, откакто Мойра⁴⁴ го накара⁴⁵
³⁸да е цяло и неподвижно. Затова негово название ще е всичко,
³⁹което смъртните определиха с убеждението, че е истинско,
⁴⁰че и се поражда, и се унищожавя, че и съществува, и не,
⁴¹че и си изменя мястото, и видно си сменя цвета.
⁵³Те приеха да наричат нещата по два начина.
⁵⁴Единият от тях не трябва да съществува. В това са се заблудили –
⁵⁵смятат, че са противоположни по строеж, и им определиха знаци за разделяне едни от
други. ⁵⁶Тук, от една страна, има огън на пламък в етера,
⁵⁷който е умерен, много лек, навсякъде еднакъв със себе си.
⁵⁸От друга страна, не е същият с другия, а първият спрямо втория са
⁵⁹противоположни. Вторият е тъмна нощ, гъст и тежък по строеж.
⁶⁰Аз ти казвам всичко сякаш е със стройна подредба⁴⁶,
⁶¹за да не пропуснеш никога никое предположение на смъртните.

⁴⁰ Тоест Съществуващото.

⁴¹ Или Истината.

⁴² Използвана е думата κόσμος (kósmos), като че ли има още един парадокс – подреденият космос е подвеждащ, не неподреденият хаос.

⁴³ Сякаш Парменид е ироничен – и до момента подредбата на думите на Богинята е не по-малко подвеждаща.

⁴⁴ Или Случаят.

⁴⁵ Букв. „окова“.

⁴⁶ Като говори отново за подредбата на думите, Парменид изяснява в какво се състои подвеждащото в думите във втората част на поемата – те само изглеждат стройно подредени като доказателства на мненията, за които всъщност няма истинско доказателство.

9.

¹Все пак, след като всичко е било наречено „светлина“ и „тъмнина“,
²заради особеностите си като едното или другото,
³всичкото е пълно едновременно със светлина и с тъмна нощ,
⁴и с двете поравно, понеже нищото не е у нито едно от двете.

10.

¹Ще узнаеш и природата на етера, и в етера всички
²тела⁴⁷ и унищожителни дела на чистото светило⁴⁸ – неопетненото Слънце,
³и откъде се породиха.
⁴И ще разбереш делата на обикалящата кръглолика Луна⁴⁹
⁵и природата ѝ. И също ще познаеш обгръщащото отвсякъде Небе
⁶откъде произлезе, и как Ананке⁵⁰, понеже го води, го накара⁵¹
⁷да държи пределите на звездите...

11.

... ¹как⁵² и Земята, и Слънцето, и Луната,
²и общият Етер, и Небесното мляко⁵³, и
³върховното Небе⁵⁴, и също горещото могъщество на звездите започнаха
⁴да се пораждат...

12.

¹По-тесните⁵⁵ бяха изпълнени с чист огън,
²тези над тях – с нощ, но част е размесена сред пламъка,
³посредата им е Богинята, която направлява всичко.
⁴Тя изцяло владее злощастното раждане и смесване,
⁵като праща женското да се смесва с мъжкото и наобратно,

⁴⁷ Букв. „знаци“.

⁴⁸ „Унищожителни дела на чистото светило“ е част от следващия стих в оригиналния текст.

⁴⁹ Букв. „обикалящите дела на кръглоликата луната“.

⁵⁰ Или Необходимостта.

⁵¹ Букв. „окова“.

⁵² Най-вероятно „как“ зависи от още едно „ще разбереш“ в загубеното начало на този стих.

⁵³ Става дума за Млечния път.

⁵⁴ Букв. „крайният Олимп“.

⁵⁵ Фрагментът не показва кои са тези по-тесни места, може би става дума за небесните сфери.

⁶мъжкото – с женското...

13.

Изнамери най-пръв от всички богове Ерос.

14.

Светещо през нощта с чужда светлина светило, което обикаля около Земята

15.

... винаги вперила поглед в блясъка на Слънцето.

15а.

... вкоренена във водата⁵⁶...

16.

¹Както всеки има у себе си смесване на постоянно движещи се елементи,

²по този начин умът се разполага у хората. Едно и също е

³у хората нещото, което мисли, а то е вродена особеност на елементите

⁴у всички и у всеки, понеже е пълно с мисъл.

17.

... вдясно младежите, а вляво девойките...

18.⁵⁷

¹Когато женското и мъжкото смесват едновременно семената на любовта,

²качеството, което се оформя във вените чрез различната кръв

³и запазва смесеността си, оформя добре подредени тела.

⁴А ако качествата в смесеното семе биха си противостоели

⁵и не биха оформили цялост в смесеното тяло,

⁶зле ще мъчат породилото се чрез двойното семе на останалите разделени.

⁵⁶ Остава неясно дали това определение за земята е цитат от поемата, или преразказ на съдържанието на нейн стих.

⁵⁷ Фрагментът е запазен само в превод на латински.

19.

¹Така според мнението произлязоха тези неща и сега ги има,

²и после, нараснали по този начин, ще достигнат края си.

³Хората им определиха на всяко разграничаващо го название.

Библиография

Cordero 2004: Cordero, N.-L., *By Being, It Is: The Thesis of Parmenides*, Parmenides Publishing, 2004.

Diels 1906: Diels, H., *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Weidmann, 1906.

Gurthie 1965: Gurthie, W.K.C., *A History of Greek Philosophy*, vol. II, CUP, 1965.

Gurthie 1971: Gurthie, W.K.C., *A History of Greek Philosophy. The Sophists*, CUP, 1971.

Hesiodos 1988: Heziod, *Teogoniya, Dela i dni. Omirovi himni*, prev. S. Nedyalkova, Narodna kultura, 1988. [Хезиод, Теогония, Дела и дни. Омирови химни, прев. С. Недялкова, Народна култура, 1988].

Mourelatos 2008: Mourelatos, A. P. D., *The Route of Parmenides*, Parmenides Publishing, 2008.

Palmer 2009: Palmer, J., *Parmenides and Presocratic Philosophy*, OUP, 2009.